UNIVERSITY OF HELSINKI

https://helda.helsinki.fi

Milloin tulisi epäillä lapseen kohdistunutta pahoinpitelyä?

Nikkola, Eeva; Korkman, Julia

2017
Suomen lääkäriliitto
http://hdl.handle.net/10138/298015
Nikkola, E & Korkman, J 2017, 'Milloin tulisi epäillä lapseen kohdistunutta pahoinpitelyä?', Suomen lääkärilehti, Vuosikerta. 72, Nro 34, Sivut 1788-1790. < http://www.fimnet.fi/cl/laakarilehti/pdf/2017/SLL342017-1788.pdf >

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository. https://helda.helsinki.fi
This is an electronic reprint of the original article.
This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.
Please cite the original version.

EEVA NIKKOLA
LT, lastentautien erikoislääkäri
HUS, Lastenklinikka, lastentautien poliklinikka

JULIA KORKMAN
oikeuspsykologian dosentti, PsT, psykologi, tutkija (PI)
Helsingin yliopisto, HUS, lasten ja nuorten oikeuspsykologian yksikkö sekä Åbo Akademi, psykologian ja logopedian laitos

Milloin tulisi epäillä lapseen kohdistunutta pahoinpitelyä?

- Lääkärillä on velvollisuus ilmoittaa poliisille ja lastensuojelulle, jos hänelle työssään herää epäily lapseen kohdistuneesta pahoinpitelystä.
- Rikoksesta ei tarvitse olla varmoja todisteita. Kun ilmoitus on tehty, rikosepäilyn tutkinta kuuluu poliisille.
- Jos lääkäri on epävarma, täyttyykö ilmoitusvelvollisuus, on suositeltavaa konsultoida poliisia tai lasten oikeuspsykiatrian työryhmän asiantuntijaa tai sosiaalipediatrian erikoislääkäriä lähimmässä yliopistosairaalassa.
- Pahoinpitelyn tunnistaminen on vaikeaa, mutta asiantuntijoiden konsultointi ja viranomaisyhteistyö helpottavat asioiden selvittämistä.

Lastensuojelulain mukaan ilmoitus poliisille tulee tehdä epäiltäessä lapseen kohdistunutta pahoinpitelyä tai muuta henkeen tai terveyteen kohdistuvaa rikosta, josta voidaan tuomita vähintään 2 vuotta vankeutta (1,2) (taulukko 1). Lääkäri tekee päätöksen ilmoittamisesta kaikkien sillä hetkellä käytössään olevien tietojen perusteella.

Lapsen ruumiillinen kurittaminen on Suomessa lailla kielletty (3). Heitteillepanon kriteerit voivat täyttyä esimerkiksi, kun pieni lapsi on jätetty ilman aikuisen valvontaa. Rikoslaissa on myös termi lievä pahoinpitely, josta voidaan tuomita sakkoa. Lievät pahoinpitelyt eivät kuulu ilmoitusvelvollisuuden piiriin.

Lapseen kohdistuva pahoinpitely voi olla juridisessa merkityksessä lievä esimerkiksi, kun kyse on teosta, joka ei ole toistuva, josta ei aiheudu vammoja, eikä kohteena ole vauva- tai taaperoikäinen lapsi. Tällainen teko voi olla mm. yksittäinen luunappi tai tukistaminen.

Rikosten tunnusmerkistöjä ei tarvitse tuntea. Järkevä harkinta riittää.

Tämä lain kohta on ilmoitusvelvollisten kannalta vaikeasti tulkittava, ja lievän pahoinpitelyn erottelu muusta pahoinpitelystä on haastavaa. Lähtökohtana voidaan pitää, että terveydenhuollon ammattilaisten ei tarvitse tuntea rikosten tunnusmerkistöjä. Järkevä harkinta riittää. Epäselvissä tilanteissa voi konsultoida poliisia kertomatta asianosaisten nimiä. Yliopistosairaaloiden yhteydessä toimivia lasten ja nuorten oikeuspsykologiaan erikoistuneita yksiköitä voi myös konsultoida.

Ilmoitus lastensuojelulle tulee tehdä aina, kun epäillään lapseen kohdistunutta rikosta. Lastensuojeluilmoitus on usein aiheellinen silloinkin, kun kriteerit poliisille ilmoittamiseen eivät täyty.

Tässä kirjoituksessa käsitellään seikkoja, joita tulisi pohtia ja jotka saattavat olla avuksi harkittaessa ilmoitusta poliisille. Artikkelissa keskitytään pahoinpitelyepäilyihin, mutta samat periaatteet pätevät epäiltäessä lapseen kohdistunutta seksuaalirikosta.

Yleisyys ja tunnistamisen haasteet

Lapseen kohdistuva vakava väkivalta on harvinaista Suomessa (1–2 % lapsista) ja muissa Pohjoismaissa (3–9 % lapsista) (4,5). Lasten ruumiillinen kuritus on vähentynyt, ja asenteet sitä kohtaan ovat muuttuneet kielteisemmiksi. Vuonna 2008 suomalaislapsista 34 % ilmoitti kokeneensa tukistamista, kun luku v. 2013 oli 16 % (4). Monissa maissa lasten fyysinen kuritus on yhä hyväksyttyä ja yleistä, ja kaikenasteista väkivaltaa esiintyy myös Suomessa.

Lapsiin kohdistuva väkivalta on vaikea tunnistaa. Pahoinpitelystä aiheutuvat vammat, kuten mustelmat, ovat usein sellaisia, joita lapsilla on yleisesti muistakin syistä. Lapsiin kohdistuva väkivalta on usein perheensisäistä, eikä sille ole ulkopuolisia todistajia. Lapsen on vaikeaa kertoa kielteisiä asioita läheisestä aikuisesta, jonka huolenpidosta hän on riippuvainen. Alle 4-vuotiaat eivät kielellisten taitojensa vuoksi vielä useinkaan pysty kertomaan kaltoinkohtelusta.

VERTAISARVIOITU

KIRJALLISUUTTA

1 Lastensuojelulaki 25 § (30.12.2014/1302), www.finlex.fi
2 Rikoslaki, 21. luku (21.4.1995/578), www.finlex.fi
3 Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1 § (8.4.1983/361), www.finlex.fi
4 Fagerlund M, Peltola M, Kääriäinen J, Ellonen N, Sariola H. Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset 2013. Lapsiuhritutkimuksen tuloksia. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 110. Tampere: Suomen Yliopistopaino – Juvenes Print 2014.
5 Kloppen K, Maehle M, Kvello Q, Haugland S, Breivik K. Prevalence of intrafamilial child maltreatment in the Nordic countries: A review. Child Abuse Rev 2015;24:51–66.
6 Tupola S, Kivitie-Kallio S, Kallio P, Koskinen S, Alapulli H. Epäily lapsen fyysisestä pahoinpitelystä – tunnistaminen ja toimenpiteet terveydenhuollossa. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim 2015;131:933–9.
7 Nikkola E, Tupola S. Lapsen kaltoinkohtelu. Kirjassa: Rajantie J, Heikinheimo M, Renko M, toim. Lastentaudit, 6. uudistettu painos. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim 2016:515–32.
8 Salokorpi N, Sinikumpu J-J, Serlo W. Ravistellun vauvan oireyhtymä – vaikeasti tunnistettava kaltoinkohtelu. Suom Lääkäril 2015;70:1487–94.
9 Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin ja Suomen Lastenpsykiatriyhdistyksen asettama työryhmä. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäilyn tutkiminen. Käypä hoito -suositus. 22.5.2013. www.kaypahoito.fi

SIDONNAISUUDET

Ei sidonnaisuuksia.

Epäily fyysisten vammojen perusteella

Tietynlaiset fyysiset vammat lapsella ovat tyypillisiä pahoinpitelylle ja antavat aiheen harkita ilmoitusta poliisille (taulukko 2) (6–8). Sairaalahoitoa vaativissa ja pienimpien lasten vammoissa ilmoituskynnys tulisi pitää matalana.

Erityisen valppaana tulee olla, kun vamma on vauvaikäisellä lapsella, joka ei vielä liiku. Pienimmät vauvat eivät pysty aiheuttamaan itselleen lieviäkään vammoja eivätkä kertomaan väkivallasta. Mitä pienempi lapsi on kyseessä, sitä vähemmällä voimankäytöllä on mahdollista aiheuttaa vakavia ja pysyviä vammoja. Vauvan ravistelu on esimerkki tilanteesta, jossa lyhytkestoinenkin väkivalta voi olla kohtalokasta (8).

Vakavia tapauksia huomattavasti yleisempiä ovat tilanteet, joissa lapsi on ohittanut vauvaiän ja vammat ovat lieviä, epäspesifejä, niitä ei ole tai ne ovat jo parantuneet. Fyysiset vammat ja jäljet lapsilla ovat harvoin yksiselitteisiä. Niille on lähes aina useita mahdollisia syitä. Tuolloin lääkäri joutuu erityisesti pohtimaan vammojen erotusdiagnostiikkaa ja sitä, täyttääkö tilanne kokonaisuutena poliisille ilmoittamisen kriteerit.

Erotusdiagnostiseen pohdintaan on aihetta silloinkin, kun vammat sopivat pahoinpitelyyn. Sopivatko ne myös johonkin muuhun syntytapaan, ja onko jompikumpi vammamekanismi todennäköisempi? Onko lapsella harrastus tai sairaus, josta jäljet voivat aiheutua? Lapsella voi olla mustelmia, jälkiä ja arpia samanaikaisesti monesta eri syystä.

Lääkäri tekee ilmoituksen niillä tiedoin, jotka hänellä on käytössään tutkimushetkellä. Osa epäilyistä osoittautuu aiheettomiksi poliisin esitutkinnassa. Lääkärin on tärkeää alusta lähtien miettiä kaikkia mahdollisia vammamekanismeja. Tämä helpottaa lausunnon laatimista ja on arvokasta tietoa poliisin tai syyttäjän arvioidessa näyttöä.

Epäily lapsen tai muiden kertoman perusteella

Koska yksiselitteisesti pahoinpitelyyn sopivia vammoja tai ulkopuolisia todistajia on harvoin, lapsen oma kertomus on tärkeä. Sitä tulee periaatteessa pitää uskottavana ja epäilyä perusteltuna, jos lapsi muun keskustelun lomassa kertoo itseensä kohdistuneesta pahoinpitelystä spontaanisti, epäillyn teon suhteen ulkopuoliselle ja neutraalille henkilölle, kuten opettajalle tai lääkärille.

TAULUKKO 1.

Ilmoitusvelvollisuuteen liittyviä lastensuojelu- ja rikoslain kohtia.

LASTENSUOJELULAKI, 25 §

1 momentissa tarkoitetuilla henkilöillä (mm. kaikki terveydenhuollon ammattihenkilöt) on velvollisuus tehdä salassapitosäännösten estämättä ilmoitus poliisille, kun heillä on tehtävässään tietoon tulleiden seikkojen perusteella syytä epäillä, että lapseen on kohdistettu
1) rikoslain 20. luvussa seksuaalirikoksena rangaistavaksi säädetty teko; tai
2) sellainen rikoslain 21. luvussa henkeen ja terveyteen kohdistuvana rikoksena rangaistavaksi säädetty teko, josta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta

RIKOSLAKI, 21. LUKU

Poliisille ilmoitettavia tekoja ovat mm. pahoinpitely, törkeä pahoinpitely, henkirikos, heitteillepano, vaaran aiheuttaminen, törkeä vammantuottamus sekä henkeen tai terveyteen kohdistuvan törkeän rikoksen valmistelu

PAHOINPITELYN MÄÄRITELMÄ RIKOSLAISSA

Pahoinpitelyyn syyllistyy henkilö, joka tekee toiselle ruumiillista väkivaltaa, taikka tällaista väkivaltaa tekemättä vahingoittaa toisen terveyttä, aiheuttaa kipua tai saattaa toisen tiedottomaan tai vastaavaan tilaan. Pahoinpitely edellyttää tahallisuutta ja myös sen yritys on rangaistavaa

Jos epäily on herännyt toisen henkilön (esim. vanhemman tai lääkärin) kyseltyä asiasta lapselta, on otettava huomioon riski, että lasta on tahattomasti johdateltu ja keskustelun tuloksena on syntynyt väärä epäily (9). Joskus aikuinen voi olla herkistynyt näkemään lapsessaan merkkejä kaltoinkohtelusta, ja vanhemmalla voi toisinaan – esimerkiksi vaikeiden huoltoriitojen yhteydessä – olla tahallinenkin motiivi saada lapsi kertomaan häneen kohdistuneista asioista perättömästi.

Aina ei ole ilmeistä, mikä em. tilanteista on kyseessä. Lapsi on ensin voinut kertoa asiasta spontaanisti, jonka jälkeen hänelle on esitetty johdattelevia kysymyksiä. Näin käy helposti etenkin pienten lasten kanssa, sillä aikuisten luonteva tapa puhua pikkulasten kanssa on melko johdatteleva.

Joskus lasta lääkäriin tuova aikuinen vähättelee tai peittelee tapahtunutta. Syynä voi olla

TAULUKKO 2.

Fyysisiä vammoja, joiden takia tulee ottaa huomioon mahdollisuus, että lasta on pahoinpidelty.

- Mikä tahansa vamma pienellä, vielä liikkumattomalla lapsella
- Monet eri paranemisvaiheissa olevat vammat
- Toistuvat epäselvät vammat
- Selittämättömät vammat / annettu selitys vaihtelee tai on ristiriidassa vamman kanssa
- Mustelmat ja muut jäljet / vammat ihossa, jos
  - tarkkarajaisia, esineen muotoisia
  - sijaitsevat pään alueella (erityisesti kasvot, korvalehdet, kaula), selässä, pakaroissa, reisien sisä- ja takaosissa
  - ryppäissä vain tietyllä alueella (lukuun ottamatta säären etuosaa)
- Läiskittäinen hiustenlähtö (erityisesti, jos lisäksi päänahan mustelmia/petekkioita)
- Puremajäljet (aikuisen ihmisen)
- Palovammat
  - tarkkarajaiset, esineen muotoiset
  - hansikas- ja sukkamaiset
  - molemminpuoliset (esim. molemmat raajat tai kehon etu- ja takaosa samanaikaisesti)
  - sijainniltaan epätyypilliset (esim. selkä, sukuelinten alue)
- Murtumat
  - itsenäisesti liikkumaan kykenemättömien lasten murtumat
  - useat / eri aikaan aiheutuneet murtumat
  - olkaluun varren, reisiluun ja kylkiluiden murtumat vauvoilla/taaperoilla
- Pään vammat
  - kallonsisäiset vammat
  - vaikeat, mm. pirstaleiset kallonmurtumat
  - kovakalvonalaiset verenvuodot ja silmäpohjaverenvuodot samanaikaisesti

Kiitämme erikoislääkäri Sarimari Tupolaa ja kihlakunnansyyttäjä Leena Salovartiota arvokkaista kommenteista käsikirjoitukseen.

pahoinpitely, mutta myös tapaturma tai vanhemman huolimattomuus, jonka taustalla on väsymystä, keinottomuutta tai mielenterveyden ongelmia. Mahdollisuus, että kyseessä on pahoinpitely, on otettava huomioon, jos vammoihin haetaan apua viiveellä, selitys niiden syystä on epäuskottava, epämääräinen, vaihteleva tai se ei sovi vamman tyyppiin, vaikeusasteeseen, lapsen ikään tai liikunnallisiin taitoihin.

Huolestuttavaa on, jos vanhemmilla ei ole mitään tietoa, mistä pienen lapsen vammat ovat voineet aiheutua, tai jos on merkkejä puutteellisesta hoivasta tai valvonnasta. Tällöin lastensuojelun ja poliisin konsultaatio on usein tarpeen asianmukaisen jatkosuunnitelman laatimiseksi.

Lääkärin saamat tiedot tapahtumista ja vammojen syntymisestä voivat olla yksipuolisia, puutteellisia tai virheellisiä, vaikkei kukaan osapuoli tahallisesti vääristäisi antamiaan esitietoja. On tärkeää huomioida ja kirjata, keneltä mikin esitieto on saatu ja onko se tullut välikäsien kautta tai jonkun toisen kirjauksista.

Epäily lapsen käyttäytymisen perusteella

Pahoinpitelyepäily voi herätä myös lapsen käyttäytymisestä. Lapsi voi kohdistaa väkivaltaa toisiin lapsiin tai leikkiä väkivaltaisia leikkejä. Lapsen huolestuttavakaan käyttäytyminen ei kuitenkaan yksiselitteisesti ole osoitus kaltoinkohtelusta (9). Lapsi on voinut nähdä vanhempien välistä väkivaltaa, altistua väkivaltaisille videoille tai peleille tai hän voi oireilla epävakaiden kasvuolosuhteiden vuoksi. Joskus oireilu on merkki neuropsykiatrisesta häiriöstä (esim. ADHD, Touretten oireyhtymä).

Oireileva lapsi tarvitsee apua ja tilanteen selvittämistä. Useimmiten on ensisijaista terveydenhuollon (mm. perheneuvola, lastenpsykiatria) ja lastensuojelun tuki. Ilmoitus poliisille tehdään, jos on erityinen syy epäillä lapseen itseensä kohdistunutta väkivaltaa.

Lopuksi

Epäily lapseen kohdistuneesta väkivallasta on lääkärillekin vaikea ja tunteita herättävä asia, johon herkästi yli- tai alireagoidaan. Ammatillisuus, harkinta ja tutkittuun tietoon perustuva päätöksenteko on oleellista asian selvittämisen ja osapuolten oikeusturvan kannalta.

Lääkärin ei tarvitse olla varma, että rikos on tapahtunut. On väistämätöntä ja hyväksyttävää, että osa epäilyistä osoittautuu aiheettomiksi. Vaikka täysi varmuus tapahtumista ja teon todennäköiset syyt puuttuisivat, on ilmoituksen tekeminen poliisille ja lastensuojeluun suotavampaa kuin liiallinen varovaisuus. ●

English summary | www.laakarilehti.fi | in english
Medical professionals' suspicion of child abuse

English summary

EEVA NIKKOLA,
M.D., Ph.D.
Specialist in paediatrics
Children´s Hospital
HUCH
Email: eeva.nikkola@hus.fi

JULIA KORKMAN

Medical professionals' suspicion of child abuse

The use of corporal punishment of children has decreased during the last decades in Finland and in other Nordic countries. The prevalence of severe physical abuse of children is also low. Still, the recognition of these child abuse cases is important but challenging. The physical injuries are seldom unambiguous, and small children are rarely willing or able to tell what has happened. According to the Finnish child welfare act, all health care professionals have a duty to notify the police and the child welfare services when they have reason to suspect that a child has been subject to physical abuse. The professional making the notification does not have to have proof of a crime and it is the police who lead the pre-trial investigation. The medical professionals should always consider the differential diagnosis of the injuries, regardless of whether or not they appear to fit the hypothesis of abuse. Consultation with the authorities makes the investigation of these challenging cases easier and more reliable. It is inevitable and acceptable that in the course of the investigation process some of the cases reported to the police will turn out to be unfounded.